

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Χελιδόνισμα Γέρμα Καστοριάς

Χρίστος Γ. Γεωργίου

doi: [10.12681/makedonika.809](https://doi.org/10.12681/makedonika.809)

Copyright © 2014, Χρίστος Γ. Γεωργίου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργίου Χ. Γ. (1963). Χελιδόνισμα Γέρμα Καστοριάς. *Μακεδονικά*, 5(1), 478–479.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.809>

ΧΕΛΙΔΟΝΙΣΜΑ ΓΕΡΜΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Τὸ παρακάτω τραγούδι τὸ τραγουδοῦσαν ἄλλοτε τὰ παιδιά τοῦ σχολείου τὴν πρώτη Μαρτίου κάθε χρόνο. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὸ σχολεῖο δὲ λειτουργοῦσε. Οἱ μαθηταὶ ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ἕνα ξύλινο πουλί καὶ τὸ κάρφωσαν στὸ ἄκρο ἑνὸς μακροῦ ξύλου. Ἐνας μαθητὴς κρατοῦσε τὸ ξύλο μὲ τὸ πουλί ψηλά καὶ τὰ ἄλλα τὰ παιδιά ἀκολουθοῦσαν κι ὅλα μαζί γύριζαν στὸ χωριὸ καὶ τραγουδοῦσαν. Τέτοια πουλιά ὑπάρχουν στὴν ἐκκλησία καὶ μάλιστα ἐπάνω στὸ τέμπλο καὶ φαίνεται πὼς συμβολίζουν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ἐδῶ στὸ ἔθιμο αὐτὸ συμβολίζει τὴ χελιδόνα. Τὸ ξύλο μὲ τὴ χελιδόνα τὸ ἔπαιρνε συνήθως ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, στὸ σπίτι τοῦ ὁποίου πῆγαιναν, καὶ τὸ διηύθυνε σὲ γωνίες καὶ ἄκρες τοῦ σπιτιοῦ, σὲ μέρη δηλ. πὺρ συνηθίζουν οἱ χελιδόνες νὰ χτίζουν τις φωλιές των.

Τὰ παιδιά γύριζαν ἔτσι στὰ σπίτια καὶ μάζευαν ἄβγά καὶ λεφτά. Ἄφου τελείωναν τὸ γύρισμα στὸ χωριό, ἐπέστρεφαν στὸ σχολεῖο¹ καὶ τὰ μὲν ἄβγά τὰ παιγνίον ὁ δάσκαλος, τὰ δὲ χρήματα τὰ μοιράζονταν οἱ μαθηταί.

Τὸ τραγούδι πὺρ τραγουδοῦσαν

Μάρτι, Μάρτι μου καλέ,
κι Φλιβάρη, Φλιβαρέ,
πόσουν δόπου(ν) ἔδειρις
κι² ἔμαθες τὰ γράμματα,
5 γράμματα σπουδάγματα,
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα
ἄνθρωπους ἀγράμματος
ξύλου(ν) ἀπελέκητου.

Τοίμ, τοίμ, δάσκαλι,
10 τοίμ, τοίμ, πορδοσκαλι,
τί γυρέβ οὐ δάσκαλος;
Ἄρνιθα κι πένδ³ ἄβγά,

νὰ (γ)ινῶγῃ, νὰ κ(λ)ουσοῶγῃ
κι νὰ βγάξῃ κι πουλιά.

15 Μέσα ἡλιους κι χαρά,
ἔξου γύλλους, πόντικας,
κι τώρα κι τοῦ χρόνου
(κι) τοὺν ἄλλον παραπάνω.

Χελιδόνα πέρασι(ν)
20 ἀπὸ Μανῆρ θάλασσα,
ἔκασι(ν) κι λάησι(ν)
πύργιον ἰθιμέλιουσι(ν).

Τοίμ, τοίμ, δάσκαλι,
κ.τ.λ.

¹ Στὴν ἀρχὴ ὡς τὰ μέσα περίπου τοῦ δέκατου ἑνατου αἰῶνα ὡς σχολεῖο χρησιμοποιοῦνταν τὸ κελλί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ παιδιά διδάσκονταν τὴν ὁκτώηχο (τοῦ φτουήχ').

Στίχ. 3-4 πόσουν δόπου(ν) ἔδειρις
κι ἔμαθες τὰ γράμματα:
πόσουν τόπον ἔτρεξες, σὲ πόσες γῶρες πηγες κι ἔμαθες τὰ γράμματα, τὴ σοφία.

Στίχ. 8 πρόφερε κσχύλου(ν).

Στίχ. 9-10 τοίμ: εἶναι τὸ χτύπημα τοῦ πτηνοῦ μὲ τὸ ράμφος, τὸ τοίμημα.

Στίχ. 10 πορδοσκαλι, ἀντὶ πορδοσκαλε, πορδοδασκαλε· ἀνομοίωση.

Στίχ. 22 πύργιον ἰθιμέλιουσι(ν)

ἀντὶ πύργον ἔθεμέλιωσε· ἐπειδὴ ὁ πολὺς λαὸς μὲ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου δὲν καταλάβαινε καλὰ τὴν ἔννοια τῆς φράσεως αὐτῆς καὶ μάλιστα τῆς λέξεως πύργον, τὰ μέρδεψε, παρεμόρφωσε τὴ φράση σὲ πύργιον ἰθιμέλιουσι(ν).

Τὸ παραπάνω ποίημα εἶναι ἓνα χελιδόνισμα. Ὑπάρχουν πολλὲς παραλλαγές τέτοιων ποιημάτων, ποὺ παρουσιάζουν πολλὲς ὁμοιότητες καὶ ψάλλονται σὲ πολλὰ μέρη. Ἡ ἀρχὴ τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἀνάγεται στοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἐνα τέτοιο ποίημα μᾶς διέσωσε ὁ Ἀθήναιος (Η 60)¹.

Ἡ χελιδόνα, ποὺ ἤμνει τὴν ἐμφάνισή της ὕστερα ἀπὸ μακρόχρονη ἀποδημία τὸ μῆνα Μάρτη καὶ τῆς ὁποίας σύμβολο περιάγεται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολείου, θεωρεῖται καλὸς οἰωνός· ἐλπίζομε πὺς τὸ πουλί αὐτὸ θὰ μᾶς εἶναι ἀγγελος, θὰ μᾶς φέρῃ εὐτυχία καὶ χαρὰ. Γι' αὐτὸ καὶ πιστεύεται πὺς εἶναι ἱερὸ καὶ δὲν καταδιώκεται καὶ δὲν κακοποιεῖται, ὅπως τὰ ἄλλα πτηνά. Πολλοὶ ἀσμενίζουν νὰ φιλοξενοῦν χελιδόνια· εὐχαριστοῦνται καὶ τὸ θεωροῦν καλὸ νὰ ἔρχονται τὰ χελιδόνια καὶ νὰ χτίζουν τὶς φωλιές τους στὰ σπίτια τους.

Ἡ πρώτη στροφή ἀναφέρεται στὰ γράμματα. Τὰ παιδιά τοῦ σχολείου ἐγκωμιάζουν τὴ σπουδαιότητα καὶ τὴ σημασία τῶν γραμμάτων.

Στὴ δευτέρα στροφή, στὴν ἐπφοδὸν, ἔχουμε ἓνα χαρακτηρισμὸ τοῦ δασκάλου καὶ τὰ φιλοδορημάτα του· ἐπίσης σ' αὐτὴν ἐκφράζονται καὶ εὐχές. Δῶρα, ποὺ συνήθιζαν νὰ τοῦ δίνουν, ἦταν κόττες, ἀβγά, πίττες, φρούτα, κρασί, κρέας, ἰδίως χοιρινό, λουκάνικα κ.τ.λ.².

Οἱ πλείστοι στίχοι τοῦ ἔσοματος εἶναι ἐπτασύλλαβοι καταληκτικοὶ καὶ προηγείται στὸν πόδα ἡ θέση, ἔχουν δηλ. μέτρο τροχαϊκὸ.

ΧΡΙΣΤΟΣ Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
Γυμνασιάρχης

¹ Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ἑλλην. Λαογραφία μέρ. Α', σελ. 32-34.

² Ἄκουσα, ὅταν ἤμουν παιδί, γέρονς, ποὺ διηγόνταν γιὰ τὸ δάσκαλό τους, ποὺ λέγονταν, νομιζῶ, Κουρέλλας καὶ κατάγονταν ἀπὸ τοὺς Δονηπιάκους Καστορίας—νῦν Διοσηλίω—, πὺς ἔκαμε κ' ὑποχρέωνε τοὺς μαθητὰς του νὰ τοῦ πηγαίνουν φιλοδορημάτα. Μὲ σηκωμένη τὴ βέργα καλοῦσε ἓνα-ἓνα μαθητὴ ν' ἀπάντησῃ στὴν ἐρώτησή του: «τί γυρέβ' οὐ δάσκαλος»· ἂν ἢ ἀπάντησῃ τοῦ μαθητῆ δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε, κατέβαζε τὴ ράβδο καὶ τὸν κτυποῦσε ἐλαφρὰ προφέροντας τὸ: «δὲν τὸ βρῆκες». Ἐπειτα ρωτοῦσε ἄλλον μαθητὴ. Ἄν τοῦ δευτέρου ἢ ἀπάντησῃ τὸν εὐχαριστοῦσε, διότι ἀπαντοῦσε π.χ. πὺς ὁ δάσκαλος γυρεῖ μίαν πίττα, τότε κατέβαζε πάλι τὴ βέργα, τὸν κτυποῦσε μαλακά, ἀλλὰ τὸν ἀνεκήρυσσε ἄξιο καὶ ὁμάδα μαθητῶν μὲ φωνὲς ἄξιος! ἄξιος! καὶ ὑποβαστάζοντας πολλὰς φορὲς μὲ τὰ χέρια τὸν συνώδευε ὡς τὸ σπίτι του.